

Každý nadřazený stupeň je povinen vytvořit dostatečný prostor pro řešení specifických problémů podřízených stupňů velení, které mohou nejlépe určit, co je pro ně důležité, jak postupovat při řešení těchto úkolů.

Závěrem chci poukázat na některé otázky, spojené se současným stavem teorie strategie a operačního umění. Na shromáždění u FMO bylo řečeno, že v důsledku již známých změn ve společnosti v krátké době došlo i k podstatným změnám v ČSA. Reorganizaci a přemístění Čs. armády bylo nutné uskutečnit bez ohledu na to, že v té době nebyly rozpracovány teoretické zásady strategie a operačního umění. Nebyly jasné stanoveny požadavky na úkoly, způsoby jejich plnění, ani členění ozbrojených sil. Stručně řečeno, teorie byla ve stínu realizačních změn a více, či méně přizpůsobena zejména vytvořenému rozčlenění ČSA, které by mělo platit do roku 1993.

Následující období výstavby bude pokračovat po roce 1993. Abychom se nedostali do stejné situace, je nezbytné potřebné zahájit rozpracování vojenské strategie, zásad operačního umění nejméně s 10 až 15letým výhledem tak, aby požadavky z toho plynoucí jednoznačně definovaly, jak by měla naše armáda vypadat k dané lhůtě a jak postupně tohoto stavu dosáhnout.

Na úkolu by se měly podílet nejen generální štáb a vědecká pracoviště ČSA, ale i ostatní operační stupně velení.

Generálmajor PhDr. Tibor Hochsteiger, CSc.

HISTORICKÁ VĚDA V ARMÁDĚ, SOUČASNÉ POTŘEBY A SKUTEČNOST

Historická věda se v Československé armádě dostala vinou společenského systému v uplynulých desetiletích a předchozího politického režimu do velmi složité situace, která v některých souvislostech přetrvává dodnes. Neplnila v plném rozsahu své nejvlastnější poslání, zvláště teoretickou poznávací funkci, ba ani úkol co nejobektivnější a nejúplnější rekonstrukce minulosti. Zejména v 70. a 80. letech přestala své nejvlastnější úkoly v podstatě plnit. Zvláště v posledním období byla plně spojována s účelovým a propagandistickým výkladem minulosti, s odůvodňováním legitimacy mocenského monopolu KSČ, tehdejší zahraničně politické orientace i dalších předem vyčleněných i zodpovězených otázek národního a státního bytí. Takto ideologicky usměrňována historiografie v Československé armádě i v celé společnosti ztrácela základní prvky vědy a podílela se spolu s publicistikou na vážném poškození historického vědomí občanstva, včetně příslušníků armády.

Současné mapování bílých míst i celková "revize" v historii naznačují, jak velké nedostatky a škody postupně vznikly. Narušila se zejména návaznost ve vnímání historických jevů a procesů, včetně dějin armády samé. Po desítky let se zamlčovala, či deformovala legionářská tradice, utajovalo celé zakladatelské období československého státu. Jen málo pozornosti bylo věnováno národnímu, občanskému odboji za druhé světové války, odsouzen k zapomenutí, nebo dokonce k odsouzení byl západní odboj, včetně pozemních vojenských i leteckých jednotek, bezpočet statečných vojáků, kteří se tohoto zápasu zúčastnili. A to i na dějišti domácím. V československém protihitlerovském odboji není téměř události a činu, které by nebyly zkresleny a falešným výkladem zdeformovány. Při zdánlivé stabilitě se narušovaly základy československé státnosti, zanedbáván byl i proces ozřejmování národní identity našich národů. Falšovaly se zdroje a vlastnosti československé demokracie z let 1918 až 1938 i jejího nejsilnějšího mocenského prvku, československých ozbrojených sil. O poválečném období, kdy byla armáda a především její důstojnický sbor decimovány, je toho dnes už dost známo, i když procesy historické rehabilitace a hodnocení nejsou zdaleka ukončeny.

V této souvislosti je zřejmé, že dnešním klíčovým úkolem historické vědy v armádě (přitom toto zjištění má i širší platnost) je obnovit plnohodnotnou funkci historiografie, bez níž není návrat k formování myšlenkového světa příslušníky armády možný. Znamená to především obnovit poznávací roli historiografie a obnovenou ji vrátit do armády, a to jako součást promyšleného systému. Nedomnívám se, že možnosti svobodné historické vědy jsou dnes ve společnosti a také v armádě plně využívány.

Jde především, mám-li na mysli hlavně armádu, o nastoupení několika základních cest k nápravě. Historický ústav ČSA chce přispět k obnově poznávací funkce historiografie, a to nikoli jen v tradovaném, úzce účelovém pojetí tzv. poučení z dějin. Bez vědeckého zpracování minulosti není možné mnohé současné otázky, problémy i vývojové procesy ve společnosti i v armádě nejen pochopit, nalož řešit. Právě v tomto směru jsou státní, národní i vojenské, ale svým způsobem též obecné, či světové dějiny nezastupitelné. Význam tohoto úkolu stoupá s tím, že je nezbytná soustavná příprava velitelského sboru, ale i celé armády v duchu zásad nově vznikajícího demokratického právního státu, ústavního zřízení. Historiografie svým výzkumem, poznáním a výkladem minulosti i svými vědeckými soudy může k plnění tohoto úkolu významně přispět.

Po zhroutilí předchozího výchovného systému vzniká v armádě nežádoucí vakuum. Jedním z nosných myšlenkových zdrojů soudobé výchovné soustavy by měly být právě novodobé dějiny našich národů, jejich zápas za národní i státní sebeurčení, za vytvoření a udržení, či obnovu demokratické státnosti, za pokračování a plnou restituci Československé republiky v druhé světové válce a druhém odboji. Klíčový význam v této souvislosti připadá rovněž dějinám meziválečné armády. Je nepopiratelné, že první i druhý národní odboj udržoval a obnovoval dějinnou čest našich národů a vydobyl jim patřičné místo ve vědomí evropské i světové veřejnosti. Důležité jistě bude objasnění všech křížovatek a nejednou tragických zauzení dějin po roce 1945, jimiž prošla naše společnost i ozbrojené síly. Také tento výzkum může významně přispět k stabilizaci myšlenkového světa i hodnotové orientace příslušníků naší armády. Historiografie má své nezastupitelné místo i při vyjasňování vnějších vazeb společnosti a armády, zahraniční politiky, současně pomáhá formovat vědomí mezinárodních a specificky vojenských souvislostí jejího bytí.

Kromě toho armáda má v oblasti historického výzkumu rovněž nezanedbatelné povinnosti a závazky vůči společnosti i "civilní" historické vědě, domácí i zahraniční. Mimo jiné musí pomoci odstraňovat i ty falešné legendy, mýty a výklady, které se po čtyřicet let do domácího i mezinárodního vědeckého oběhu vnášely.

Historická věda v armádě má proto co do činění nejen s dějinami ozbrojených sil, ale s dějinami celých národů a společenského dění v našich zemích. Jde o výzkum začleněný do srovnávacích, typologických a systémových měřítek, do širších evropských i světových

souvislostí. Také odtud pramení nutnost udržovat a rozvíjet zahraniční styky, podílet se na projektech mezinárodního vědeckého výzkumu.

Při překonávání neblahého dědictví minulých desetiletí nelze zapomínat na to, že neseme zodpovědnost nejen před naší historickou obcí a veřejností, ale v neztenčené míře i před svými kolegy z evropských a jiných zemí. Obzvláště jsme si to uvědomili nedávno na XVIII. kongresu Mezinárodní komise vojenských historiků v Curychu (CIHM) ve dnech 18. až 24. srpna 1991. Od nás se za komunistického režimu šířilo nemálo mýtů a legend, polopравd a nepravd. Je proto naší vědeckou, ale i morální povinností dát plný průchod historické pravdě a tyto "naše viny" překonat.

Ještě jednu poznámku. Jednání kongresu se totiž zúčastnilo i několik vojáků profesionálů, nikoli však historiků. Byli jsme překvapeni, nejednou až ohromeni jejich konkrétními, bohatými znalostmi vojenských dějin od nejstarších dob až po současnost. Pro náš důstojnický sbor je to přinejmenším poučné, snad i varovné, máme-li si plně uvědomit, bez čeho nemůže moderní důstojnický sbor v mezinárodním měřítku obstát.

Zahraníční styky a zapojování naší práce do mezinárodních souvislostí historického poznání se stává jednoznačně podmínkou, bez jejíhož dodržování snaha po správném obsahu i využití našeho poznání vyzní naprázdno a bude znovu deformována svírajícím, limitujícím národním, či úzce státním pohledem. A to není z hlediska dnešní "společenské objednávky", ba ani z hlediska vlastních potřeb rozvoje oboru myslitelné, natož žádoucí.

Kromě řečeného vidím místo vědecké historiografie v armádě (nejen v ní) i v tom, aby čelila nepravdivým, ryze senzacechtivým, novým deformacím historie, produkovaným hlavně aktuální politikou publicistikou. Chceme vytvářet v podmínkách tvůrčí svobodné práce takovou soustavu znalostí, která by napravovala minulost, ale současně čelila jakýmsi padělkům "naruby" a vytváření nových falešných legend a mýtů.

Historický ústav Československé armády byl zřízen rozkazem ministra obrany ČSFR č. 17/1990, jímž byl současně zrušen bývalý Vojenský historický ústav, který se po čístkách na přelomu 60. a 70. let stal ještě více než dříve účelovým zařízením tehdejší Hlavní politické správy ČSLA. Vedoucí pracovníci bývalého VHÚ z nově vytvořeného ústavu odešli. Do rekonstruovaného ústavu se na vedoucí místa a jako vědecktí pracovníci vrátili někteří z těch, jímž bylo více než dvacet znemožňováno vědecky se uplatnit, zejména publikovat výsledky své práce. Současně byli a jsou přijímáni mladší i zcela začínající, odborně však připravení pracovníci. V této souvislosti je možné konstatovat, že se ústav stává ve svých základních součástech a funkcích vědeckým pracovištěm s uznávaným postavením v rámci armády, a také československé i zahraniční obce historiků. Zásadní reorganizace ústavu zahrnovala nejen organizační změny (zejména rozchod s oborem přímo nesouvisějící správy sociálních výzkumů), ale především zastavení kritického přezkoumání dříve vyhlášených projektů (např. tzv. syntézy československých vojenských dějin). Ústav v této souvislosti se souhlasem FMO a ve spolupráci s dalšími vědeckými pracovišti v ČSFR nově formuloval své poslání i základní úkoly a vyjádřil je ve svém statutu i v dlouhodobém programu vědecké práce.

Z uvedeného je zřejmé, že jsme museli přistoupit k budování ústavu na zcela nových východiscích.

Především jsme ho pojali jako vědecké zařízení autonomního vědeckého výzkumu. Chce se stát stánkem svobodného a pravdivého poznání, a naopak, nikdy už nechce být ideologickým přísluhošem nějakého, byť třeba dominujícího politického subjektu. Jediné svými konkrétními pracovními výsledky, jejichž prostřednictvím se hodlá plně podílet na utváření občanského, státoprávního, národního vědomí a na rozvíjení historického, vojensko-teoretického myšlení v armádě.

Ústav je vojenským zařízením, organicky spjatým s armádou, s její vědeckou potřebou i s úkoly na poli historiografie, muzejnictví a archivnictví. Jsme si plně vědomi i svého úkolu, podílu na výchově v armádě, již poskytujeme soustavně desítky expertíz, přednášek a účelově zaměřených publikací.

Jako armádní zařízení jsme přitom svým vztahem, postavením a posláním federálním ústavem s celostátní působností. Hlásíme se přitom ke všemu kladnému, cennému z minulosti ústavu, naopak obnovujeme a rozšiřujeme dříve potlačované tradice vojenskohistorické činnosti, a proto jsme ustavili a vytýčili celé nové úseky historiografického výzkumu, především zintenzivňujeme svoji práci všemi dostupnými metodami, mimo jiné způsobem týmové práce.

Ústav je nedílnou, nikoli izolovanou součástí české a slovenské historické obce. Všechny klíčové vědeckovýzkumné úkoly řeší v úzké součinnosti s ústavu a pracovišti představujícími úsek obecných i národních dějin, některé výzkumné úkoly celostátní povahy přímo slaďuje.

Už byla naznačena snaha ústavu pomáhat vojenskému školství všech stupňů. Bylo by možná užitečné (ovšem při vědomí, že odmítáme jakoukoli monopolizaci vědecké práce) v něm se vrátit k osvědčeným zkušenostem z dřívějška, naopak je rozšířit a převzít na sebe koordinační poslání ve vojenskohistorickém výzkumu. V každém případě je naší touhou, aby se nové poznatky i objevy, k nimž dospějeme, staly co nejdříve majetkem celé odborné a pedagogické obce v naší armádě, abychom pomáhali přímo, osobní účastí na pedagogickém procesu, i nepřímo, výsledky své práce, vysokému vojenskému školství.

Práce Historického ústavu ČSA je v současné době soustředěna především na historii prvního i druhého odboje, respektive na naše dějiny v obou světových válkách a také na období první republiky, zvláště armády v něm. Zabýváme se vojenskou problematikou na území našich republik a celé federace před rokem 1918, zvláště v 19. a na počátku 20. století, a také soudobými dějinami armády po roce 1945; i tyto otázky jsou v našem programu samozřejmě nezastupitelné. Poměrně rozsáhlý prostor jsme vytvořili pro úkoly rehabilitační; věnují se tomu snad všechna oddělení a dokonce jsme tímto úkolem pověřili zvláštní skupinu historiků. Jsme totiž žádání o konzultace a expertízy vojenskými i nevojenskými orgány našeho státu.

Zásadním úkolem Historického ústavu Československé armády je trvale v souladu s všeobecně uznávanými zásadami svobodné vědecké práce i s kladnými tradicemi vojenského dějepisce shromažďovat a zpracovávat archivní, knižní fondy i hmotné památky k dějinám českého a slovenského vojenství, k dějinám armády. V prvé řadě jde o historii a popularizaci politického, zvláště ozbrojeného boje Čechů a Slováků za svobodu, národní osvobození, vytvoření a obnovení československého státu v obou světových válkách.

Památník odboje se snaží navázat na vědecké tradice a společenské postavení Památníku osvobození z období meziválečné republiky. V badatelské práci v oblasti dějin odboje v obou světových válkách, ale i v dalších otázkách má už dnes v soustavě vědeckých pracovišť ČSFR vyhraněné místo; uznávaným koordinačním střediskem celostátního výzkumu i příslušných mezinárodních styků. Nedílnou součástí celého Historického ústavu ČSA jako vědeckovýzkumného, muzejního a archivního pracoviště je též oddělení vojenských dějin Slovenska v Bratislavě, které se chce ve spolupráci s dalšími institucemi profilovat mimo jiné jako středisko československé vojenské historiografie a vědeckého studia dějin odporu ve Slovenské republice.

Nedlouhé období nového zaměření badatelské práce současně ukázalo, že v zájmu sladění výzkumu a jeho verifikace vnitřní oponenturou bude postupně nutné zjednodušit vnitřní členění a vzájemné vazby jednotlivých, dosud ve značné míře samostatně fungujících oddělení, včetně vojenskohistorického, a soudobých dějin armády. Tyto změny vytvoří zároven podmínky pro objektivnější pohled na pracovní výkonnost, schopnosti týmů i jednotlivců, pro hlubší uplatnění skupinové práce na jednotlivých projektech vědeckého programu celého ústavu.

V podmínkách Československé armády jsou nezastupitelnými a jedinečnými takové součásti ústavu, jako je **Vojenské muzeum** s více než 50 tisíci sbírkových předmětů v odhadované ceně kolem dvou miliard korun; jsou uloženy a zpřístupněny ve čtyřech depozitářích a výstavách na Žižkově, Hradčanech, ve Kbelích a nově ve Svidníku. Roční

návštěvnost stálých i proměnných výstav Vojenského muzea dosahuje 100 tisíc osob. Je důležité, že na rozdíl od jiných podobných zařízení nebyl zaznamenán pokles zájmu. I v roce 1991 (za tři čtvrtě roku) navštívilo trvalé výstavy muzea i krátkodobé výstavy už téměř sto tisíc lidí. V souvislosti s problémy finančního zajištění se však komplikuje výstavba trvalé expozice odboje a československé armády v muzeu na Žižkově, což je nahrazováno krátkodobými výstavami.

Archivní fondy uložené ve **Vojenském historickém archivu** představují už více než 17 tisíc běžných metrů archiválií a tvoří základní zdroj vědeckého výzkumu dějin armády, odboje, občanského i vojenského, ale i dalších vojenských sil, jež působily na našem území. Fondy jsou stále doplňovány, jejich studiu se každoročně věnuje asi dva tisíce badatelů. Zájem o studium v našem archivu v současnosti dále vzrůstá, a to zejména v zahraničí, neboť mnohé instituce projevily a projevují zájem o kopie pro ně jinak obtížně dostupných materiálů. Technické vybavení ústavu i archivu, jakož i dalších podobných zařízení však neumožňuje těmto žádostem vždy plně a rychle vyhovět. Ztrácíme tím leckdy i zdroj příjmů ve volné směnitelných měnách.

Součástí ústavu je též specializovaná **vědecká knihovna**, která obhospodařuje zhruba 160 tisíc knižních jednotek.

Po vzniku Historického ústavu Československé armády byly podniknuty rozhodné kroky k jeho zapojení do mezinárodní obce vojenských historiků. Byly navázány cenné osobní styky, zejména však byla na institucionální základně ústavu ustavena Společnost pro studium dějin druhé světové války, okupace a odboje (s mezinárodním členstvím) a nově vytvořena Komise pro vojenské dějiny ČSFR (též s členstvím v Mezinárodní komisi pro vojenské dějiny - CIHM). Mezinárodní spolupráce se rozvíjí i po muzejní a archivní linii. Ústav se nevyhýbá ani spolupráci s nejrůznějšími kluby přátel vojenské historie a podobnými organizacemi, naopak snaží se o co nejtěsnější pracovní styky s nimi.

V souladu s výše naznačenými potřebami, úkoly a posláním historické vědy v naší armádě připravil ústav nemálo nových studií a závažných publikací. Mezi nimi práci představující základní přehled moderních dějin Československa a jeho armády v nich, rozsáhlou studii o dějinách československé armády v letech 1918 až 1938. Pro ministra obrany, branný a bezpečnostní výbor Sněmovny národů zpracoval rozsáhlý rozbor role československé armády v přípravách, průběhu intervence vojsk tehdejší Varšavské smlouvy v naší zemi v roce 1968 i v počátcích normalizace (je významně zapojen do práce Komise vlády ČSFR a Komise vlády Slovenské republiky pro přezkoumání událostí z let 1967 až 1970). Doufáme, že po potlačení nedávného puče v SSSR se pro nás stanou i sovětské archivy alespoň částečně přístupné. Hlavním kritériem naší práce jsou pro nás fakta, jejich správná interpretace a správné zhodnocení. V tomto smyslu neumožňují chybějící sovětské archivní prameny ještě mnohé otázky moderních dějin spolehlivě vyložit. V této souvislosti poznamenám na okraj, že i u nás bylo nemálo archivních dokumentů v podmínkách totality zničeno, i zašantročeno. Určitá benevolence to umožnila dokonce ještě po listopadu 1989. Naštěstí v moderních dějinách se toho mnoho utajit nedá: dokumenty jsou většinou ve více, či méněčetném počtu. Stálému sběru dokumentace věnujeme proto mimořádnou pozornost.

Nedávno ukončila skupina našich pracovníků **encyklopedický slovník k dějinám prvního odboje**, Češi a Slováci na rozcestí 1914-1918. Zhruba 700 jmenných i věcných hesel na devítistech stranách by se mělo stát příruční knihou učitelů, novinářů, publicistů, pracovníků výchovného úseku v armádě i v dalších zařízeních. Zatím jsme však nenašli nakladatele. Nyní se pracuje na dvou slovníkových příručkách k prvnímu i druhému odboji; ty mají svoje vydání předběžně zajištěno.

Je dokončován přehled organizačního vývoje a rozmístění československé armády v jejím dosavadním vývoji, i další závažné úkoly. Ve spolupráci s Historickým ústavem SAV je připravována publikace o ozbrojeném boji Slováků za druhé světové války a ve Slovenském národním povstání.